

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ:
ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ**

Студентки 2 курсу МАП групи
Освітньої програми:
Початкова освіта. Дошкільна освіта
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Шиманської Ганни Сергіївни

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кіт Галина Григорівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	11
1.1. Феномен емоційного інтелекту: структура та підходи до його вивчення.....	11
1.2. Потенційні можливості Нової української школи в розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.....	18
1.3. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів.....	23
1.4. Емоційна компетентність вчителя в контексті Нової української школи.....	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	33
2.1. Стан сформованості емоційного інтелекту в учнів початкової школи.....	33
2.2. Методика розвитку емоційного інтелекту молодших школярів на уроках та в позаурочний час.....	46
2.3. Упровадження європейських засобів і методів формування емоційного інтелекту в умовах Нової української школи.....	52
2.4. Вплив батьківського стилю виховання на емоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку.....	69
2.5. Динаміка розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи.....	78
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	94

Актуальність теми. В умовах стрімкого розвитку суспільства та переорієнтації сучасної освіти зі знаннєвої на компетентнісну особливої уваги потребує проблема формування емоційного інтелекту як основи успішної взаємодії з оточуючим світом. Якщо протягом ХХ століття науковці звертали більше уваги на дослідження логічного інтелекту, то у ХХІ столітті, коли глобалізація охопила всі сфери життя людства, все більш актуальним стає емоційний інтелект. Він включає в себе всі ті емоційні компетентності особистості, що сприяють успішному досягненню поставлених цілей. Здатність учнів регулювати свої емоційні стани, ефективно співпрацювати та будувати міцні стосунки з іншими людьми, навчання на власному досвіді – усе це є складовими сталого розвитку сучасного покоління. Саме школа у більшій мірі має змогу допомогти учням досягти значного успіху у майбутньому, формуючи емоційні компетентності шляхом науково-обґрунтованої, гармонічної, систематичної та послідовної навчально-виховної роботи у закладі освіти.

З моменту ухвалення Закону України «Про освіту» у 2017 році розпочалося реформування загальної середньої освіти шляхом запровадження концепції Нової української школи, в якій задекларовано формування в навчально-виховному процесі цінностей, соціальних компетентностей та «м'яких» навичок учнів [13]. У даній Концепції зазначено необхідність «впровадження особистісно зорієнтованого навчання, в основі якого лежить не звичайне засвоєння знань, а формування цілісної особистості дитини» [22, с. 31]. Тобто відбувається переключення освітнього вектора із зовнішнього світу дитини, що створений природою і людиною, на осягнення процесів співіснування з цим світом та розуміння суті власної діяльності. Окрім того, в Державному стандарті загальної початкової освіти окреслено наскрізні уміння, які є спільними для усіх освітніх галузей та сприятимуть цілісному розвитку особистості молодшого школяра. Після закінчення Нової української школи учень повинен уміти «розв'язувати різного роду проблеми, критично та творчо мислити, співпрацювати та ефективно спілкуватися з іншими людьми, досліджувати, вміло організовувати свою діяльність, рефлексувати» [11]. Ці та багато інших компетентностей є складовими емоційного інтелекту.

За останні 20 років концепція ЕІ була прийнята багатьма педагогами та навчальними закладами Європи у формі програм і модулів, які зосереджені на навичках «соціального та емоційного навчання» (SEL). Варто зазначити, що деякі європейські школи ввели навчання SEL як обов'язкове в навчальну програму. У 2002 році ЮНЕСКО ініціювала всесвітню ініціативу з популяризації SEL, наголошуючи на важливості того, щоб хтось оволодів цими основними навичками для життя.

Саме молодший шкільний вік є досить сприятливим для формування емоційного інтелекту, адже кора головного мозку у цей час вирізняється найбільшою пластичністю. Якщо ж у дитини до 10-11 років емоційний інтелект не буде сформований на достатньому рівні, то пізніше, у більш старшому віці, вона не зможе досягти значного успіху у своїх справах, її життєвий шлях не буде досить комфортним через постійні непорозуміння з оточуючими людьми, чужими та близькими, а головне – непорозуміння із собою. На вчителів початкової школи лежить відповідальність не лише дати знання дітям з окремих предметів, а й закласти фундамент для становлення цілісної особистості, що вміє вирішувати конфлікти, досягати успіху в навчанні та спілкуванні з однолітками та старшими людьми, розуміти свої бажання, потреби та причини власних вчинків, ставити перед собою мету та вдало її досягати.

Дослідження емоційної складової особистості у вихованні значною мірою ґрунтуються на теоретичних засадах зарубіжних педагогів-класиків: Й. Гербарта, Я. Коменського, Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, М. Монтесорі, Д. Д'юї та ін. Серед вітчизняних педагогів-класиків, які вважали пріоритетним виховання емоційної сфери дитини, були К. Ушинський, В. Сухомлинський, А. Макаренко, Г. Ващенко, С. Русова та ін. Велику розробленість проблема емоційного інтелекту отримала в рамках зарубіжної психології. Теорія емоційно-інтелектуальних здібностей Дж. Майєра, П. Саловея, Д. Карузо, Г. Айзенка, теорія емоційної компетентності Д. Гоулмана, некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она, загальні основи поняття емоційного інтелекту Е. Торндайка, концепція «некогнітивного» інтелекту Д. Векслера, особливості емоційного інтелекту Дж. Стайна, структура

емоційного інтелекту Г. Гарднера представляють цікаві рішення багатьох теоретичних і практичних проблем емоційного інтелекту.

Серед вітчизняних дослідників ми можемо виділити Е. Носенко та Н. Ковригу (актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту), В. Зарицьку (залежність успішності від рівня емоційного інтелекту), О. Власову (емоційне самоусвідомлення), Д. Люсіна (методика визначення різних аспектів емоційного інтелекту), І. Бега, Ю. Савченка, Л. Стрелкова, В. Юркевича (особливості емоційного розвитку молодших школярів), О. Філатової (фактори впливу на емоційний інтелект). Розвиток емоційного інтелекту як складової частини soft skills вивчали О. Демченко, Н. Казьмірчук, І. Барановська, І. Стахова. Вікові особливості молодших школярів у контексті розвитку емоційного інтелекту досліджувала І. Сухопара.

На сьогодні проблема розвитку емоційного інтелекту є однією з найбільш популярних, проте, здійснивши аналіз наукової літератури, ми з'ясували, що вона досліджена ще не повною мірою, особливо в нашій країні. Це й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект як рушійна сила розвитку особистості молодшого школяра.

Предмет дослідження – методика розвитку емоційного інтелекту учнів у реаліях Нової української школи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку емоційного інтелекту учнів Нової української школи.

Гіпотеза: розвиток емоційного інтелекту молодших школярів відбувається за дотримання низки умов:

- підтримка позитивного емоційного фону в учнівському колективі;
- заохочення учнів до вираження власних емоцій у будь-який час;
- контроль емоційного балансу під час спілкування та навчальної діяльності.

Відповідно до поставленої мети та гіпотези визначено такі **завдання дослідження:**

1) охарактеризувати феномен емоційного інтелекту як невід'ємної частини сучасного навчання;

2) розкрити психологічні аспекти емоційного інтелекту молодших школярів;

3) проаналізувати практичний досвід європейських країн у розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи;

4) розробити та експериментально перевірити методика розвитку ЕІ в Новій українській школі;

5) укласти збірку вправ для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури та шкільної документації, вивчення учнівських робіт, педагогічне спостереження, опитування (бесіда, анкетування, інтерв'ювання), педагогічний експеримент.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

- досліджено розвиток емоційного інтелекту учнів Нової української школи в контексті європейського досвіду;
- виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування емоційного інтелекту учнів сучасної початкової школи;
- на основі аналізу європейської практики розроблено систему вправ для розвитку ЕІ у школі I ступеня.

Практичне значення дослідження полягає в удосконаленні форм і методів, необхідних для розвитку емоційного інтелекту учнів Нової української школи, розкрито можливості використання європейського досвіду у формуванні емоційної компетентності школярів. Для практичного використання розроблено посібник «Вправи та прийоми для розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи», який допоможе вчителям та батькам якісно сформуванати емоційну складову особистості молодшого школяра.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Приватної школи «Хаб Скул» м. Вінниці. До участі в дослідженні було залучено 72 учні 1-4 класів.

Апробація результатів дослідження: попередні результати дослідження апробовано на:

- III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи», яка відбулася 22 грудня 2020 року на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (тема виступу: «Вплив емоційного інтелекту на розвиток особистості молодшого школяра»);
- Регіональній науково-практичній Інтернет-конференції «Сім'я: батьки-дитина в умовах змішаного навчання», яка відбулася 29 квітня 2021 року на базі Херсонського державного університету (тема виступу: «Переваги та недоліки змішаного навчання у розвитку емоційного інтелекту молодших школярів»);
- Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти», яка відбулася 25-26 листопада 2021 року на базі Бердянського державного педагогічного університету (тема виступу: «Розвиток емоційного інтелекту під час професійного зростання фахівців»);
- I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку творчої особистості майбутнього педагога в контексті інтеграції України до єдиного європейського та світового освітнього простору», яка відбулася 27-29 жовтня 2021 року на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (тема виступу: «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку емоційного інтелекту молодших школярів»);
- XI Міжнародній інтернет конференції молодих учених та студентів «Глухівські наукові читання – 2021. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук», яка відбулася 8-10 грудня 2021 року на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (тема виступу: «Вплив предметів художньо-естетичного циклу на формування ЕІ молодших школярів у Новій українській школі»);
- IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Нова українська школа: результати та перспективи», яка відбулася 18 листопада

2022 року на базі Маріупольського державного університету (тема виступу: «Ранкове коло як засіб розвитку емоційного інтелекту учнів Нової української школи»);

- IV Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація системи освіти в гірських регіонах: національний і глобальний виміри», яка відбулася 22 листопада 2022 року на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (тема виступу: «Підготовка майбутнього вчителя до використання інструментів НУШ у формуванні емоційного інтелекту молодших школярів»);
- Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя», яка відбулася 22-23 листопада 2022 року на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (тема виступу: «Особливості використання театралізованої діяльності у формуванні емоційного інтелекту молодших школярів»);
- XX міжуніверситетській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення», яка відбулася 21 лютого 2023 року на базі Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського (тема виступу: «Вплив емоційного інтелекту на формування мовленнєвої культури молодших школярів»);
- Міжвузівській науково-практичній конференції «Нова українська школа – середовище щасливого дитинства», яка відбулася 23 лютого 2023 року на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (тема виступу: «Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як одна із основних потреб сучасної освіти»);
- Міжнародній науково-практичній міждисциплінарній конференції «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців: педагогічна та філологічна парадигми», яка відбулася 11 травня 2023 року на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (тема виступу: «Роль емоційного інтелекту у формуванні життєвих компетентностей молодших школярів»);

- Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми педагогічної освіти в контексті євроінтеграції: теорія, практика, інновації», яка відбулася 9 листопада 2023 року на базі Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (тема виступу: «Шляхи розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у виховному процесі Нової української школи»).

За результатами дослідження опубліковано низку статей:

- 1) Кіт Г. Г., Шиманська Г. С. Вплив емоційного інтелекту на добробут молодшого школяра в умовах НУШ. *Добробут здобувачів освіти та учителів у сучасних умовах освітнього простору та соціуму* : матеріали міжвузів. (заочної) наук.-практ. конференції (до 100-річчя Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії). (Хмельницький, 26 лютого 2021 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2021. С. 70-72.
- 2) Шиманська Г. С., Бідошко М. О. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами театрального мистецтва (досвід України та країн ЄС). *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О. А. Голюк. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 590-593.
- 3) Шиманська Г. С. Вплив театралізованої діяльності на розвиток емоційного інтелекту дітей з ООП в умовах інклюзивного середовища. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами* : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-19 листопада 2021 р.) / редкол. : Н. О. Комарівська, Т. М. Кривошея, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк, О. М. Блажкова, І. Г. Барановська; за заг. ред. О. П. Демченко. Вінниця, 2021. Вип. 4. С. 379-382.
- 4) Демченко О. П., Драбинюк С. Ю., Іващук Н. О., Шиманська Г. С. Виховні можливості театралізованої діяльності у роботі з обдарованими дітьми. Мультидисциплінарні академічні примітки. Наукові дослідження та практика:

матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. Мадрид, 2022. С. 421-426.

- 5) Шиманська Г. С. Реалізація творчих здібностей вчителя у розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.) С. 265-268.
- 6) Шиманська Г. С. Вплив емоційного інтелекту на процес соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 27 квітня 2023 р.) С.205-207.

Підготовлено до друку посібник «У світі емоцій».

ВИСНОВКИ

Над секретом успіху замислювалося не одне покоління людей. Щоб здобути високі результати, хтось працює цілодобово, хтось здається, переконуючись, що успіх – це привілей лише для обраних, а хтось намагається вчитися на власних помилках і в підсумку отримує гарні результати. Впродовж існування людства науковці висунули не одну теорію та гіпотезу про можливості досягнення поставлених цілей, однак найбільш достовірною з них виявилася теорія емоційного інтелекту. Саме на нього звернули свою увагу дослідники, починаючи з кінця ХХ століття, виокремивши для себе такі компетентності, які дійсно сприятимуть успішній реалізації особистості в сучасному суспільстві.

Емоційний інтелект (ЕІ) – це сукупність ментальних здібностей, що допомагають людині усвідомити та зрозуміти власні емоції та емоції оточуючих. У його структурі дослідники виокремлюють такі уміння:

- усвідомлювати та зрозуміло виражати свої емоції та почуття, дотримуватися власної думки та вміти відстояти її;
- спільно домовлятися та взаємодіяти з оточуючими людьми, проявляти емпатію та соціальну відповідальність;
- знаходити правильне вирішення проблем, не звертаючи своєї уваги на швидкість їх надходження, бачити речі такими, якими вони існують насправді;
- справлятися зі стресом та контролювати свої емоції;
- позитивно ставитися навіть до несприятливих умов.

На значну увагу з боку науковців заслуговує розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи, зважаючи на те, що саме даний період є досить сприятливим для покращення можливостей емоційної сфери дитини. Розвиток ЕІ передбачає формування навичок усвідомлення та управління власними та чужими емоціями, а також ефективної взаємодії між людьми.

Звернувшись до концепції «Нової української школи», ми дізналися, що для успішної самореалізації учнів у навколишньому світі необхідно розвивати в них емоційний інтелект. Емоційна компетентність допоможе школярам значно краще розуміти емоційні стани оточуючих людей; розуміти власні життєві цілі

та навчатися успішно їх досягати; занурюватися у свій внутрішній світ: бажання, потреби, причини вчинків; успішно врегульовувати конфлікти або взагалі їх мінімізувати; вільно спілкуватися з однолітками та дорослими людьми.

Враховуючи вищезазначені аспекти, необхідно навчати дітей розуміти та керувати своїми емоціями, виокремлювати емоції інших людей і займатися формуванням їхнього емоційного інтелекту ще з раннього дитинства. Відповідно, метою нашого дослідження було теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку емоційного інтелекту учнів Нової української школи.

На констатувальному етапі дослідження ми вирішили визначити наявні рівні емоційного інтелекту учнів Нової української школи. Для цього ми використали методику Н. Холла, результати якої допомогли нам з'ясувати, що у молодших школярів переважає середній рівень інтегративного емоційного інтелекту (75 %). Таким учням властиві такі характерні риси, як високий рівень самоконтролю, самооцінка, вони впевнені у своїх силах, їх навчання проходить у звичному режимі, вони комфортно себе відчують серед однолітків у шкільному колективі, зазвичай вирізняються гарною поведінкою.

Також ми вирішили перевірити здатність дітей розпізнавати емоції за виразом обличчя. У цьому нам стала в нагоді адаптована нами методика «Обличчя Екмана». Проаналізувавши результати, ми зробили висновок, що за шкалою розпізнавання емоцій учні мають середній рівень емоційного інтелекту, що підтверджує тест Н. Холла.

Провівши опитування серед батьків досліджуваних і проаналізувавши отримані результати, ми дізналися, що у кожного з дітей є певні проблеми у спілкуванні, однак вони некритичні. Відсоток позитивних відповідей батьків невисокий, всього 13 %, що вказує лише на незначні проблеми у спілкуванні. Серед них ми хочемо відзначити сором'язливість, внутрішні перешкоди у прийнятті поразки, переживання страху перед новими знайомствами, труднощі в новому середовищі без звичних друзів та у виступах перед людьми.

Провівши методику «Експертна оцінка», ми змогли зробити висновок, що у батьків, зокрема у матерів, дещо завищені очікування з приводу емоційно-

інтелектуальних здібностей їхніх дітей. Зважаючи на дану інформацію, з батьками було проведено індивідуальні бесіди-роз'яснення характерних особливостей поведінки дитини на кожному рівні, для того щоб батьки навчилися об'єктивно оцінювати власну дитину та коригували свою поведінку та дії відповідно до наявного рівня у дитини.

Щоб визначити залежність розвитку ЕІ від стилю виховання, ми використали методику Деніела Готмана «Тест на виявлення стилю батьківського виховання». Зіставивши отримані результати про стиль виховання та інформацію про наявний рівень емоційного інтелекту у кожної дитини, ми дізналися, що у дітей з високим та середнім рівнем розвитку ЕІ переважає емоційний стиль виховання у сім'ї, а у дітей з низьким рівнем показників емоційності наявні або відсторонений, або відкидаючий стилі. Отже, ми зробили висновок, що рівень емоційного інтелекту частково залежить від стилю виховання в сім'ї.

Провівши інтерв'ювання вчителів початкової школи, ми визначили, що всі вони знайомі з поняттям емоційного інтелекту, однак про нього вони дізналися з різних джерел та в різний період часу. Перше враження педагогів щодо емоційного інтелекту було досить неоднозначним. Значна частина вчителів позитивно сприйняла такі зміни у навчально-виховному процесі та одразу почала впроваджувати їх у своїй педагогічній діяльності, а інші скептично поставилися до емоційного інтелекту. Зазвичай опитані педагоги використовують такі вправи для розвитку емоційного інтелекту: «Емоції казкових героїв», «Моє щастя», «Передача почуттів», «Мішечок емоцій», «Покажи емоцію», «Намалюй свій настрій» тощо.

Проведене дослідження спонукало нас на впровадження формувального етапу експерименту, який характеризується значною практикоорієнтованістю. Зокрема ми розробили методику розвитку емоційного інтелекту, яку частково представили у посібнику «У світі емоцій». Учням була запропонована методика, яка в подальшому значно вплинула на підвищення рівнів емоційного інтелекту. Спостерігаючи за учнями під час проведення даного етапу, ми виявили такі особливості у їхній поведінці: здивування, у зв'язку з новим форматом роботи у

школі, де почали звертатися до світу емоцій, несерйозне ставлення до цього, активна робота в ході ігрової діяльності через деякий час від початку дослідження, швидко та емоційно-насичене виконання поставлених завдань під кінець експерименту.

Також у розвитку емоційного інтелекту ми використовували такі потужні засоби та форми роботи Нової української школи, як коло вибору, куточок настрою та ранкові зустрічі, які також здійснили позитивний вплив на мікроклімат у класі в цілому та на кожного учня зокрема.

В рамках реалізації розробленої нами методики, ми взяли участь у програмі соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), яку з 2023 року почали впроваджувати у «Приватній школі «Хаб Скул». Дана програма дуже тісно пов'язана з темою нашого дослідження, адже основою для неї стали праці з емоційного інтелекту Д. Гоулмана та найвідоміші освітні практики світу.

Після проведення формувального етапу експерименту нам було важливо переконатися, чи наша методика є ефективною, тому нами було прийнято рішення знову провести методику Н. Холла, щоб визначити чи змінився рівень емоційного інтелекту в учнів у порівнянні з початком дослідження. Беручи до уваги отримані результати, ми можемо зробити висновок, що наша методика є досить ефективною. Враховуючи дані усіх досліджуваних шкал та визначений загальний рівень емоційного інтелекту, ми побачили значні зміни у бік високого рівня EI. Кількість учнів з низьким рівнем за кожною шкалою представлено декількома відсотками у порівнянні з початком дослідження, де низький рівень становив від 12 % до 36 %.

За результатами наукових досліджень нами було сформовано низку методичних рекомендацій і порад для педагогів і батьків щодо розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи:

1. Називайте емоції своїми «іменами».
2. Вчіть дітей позитивному мисленню.
3. Обговорюйте життєві ситуації з емоційного боку.
4. Використовуйте ігри та вправи, що спонукатимуть учнів до вираження своїх емоцій.

5. З довірою ставтеся до емоцій дитини.
6. Виробляйте у дітей навички комунікації на уроках, перервах, вдома.
7. Запропонуйте свої способи прояву емоцій.
8. Навчіть учнів вирішувати певні проблеми, розв'язувати конфліктні ситуації, уникати їх.
9. Поясніть дітям, що потрібно спочатку подумати, а потім проявляти емоції.
10. Займайтеся розвитком емоційного інтелекту дітей, якщо ви хочете, щоб вони стали успішними людьми у дорослому житті.

Стати емоційно розумним дуже важливо для всіх, особливо для школярів. Розвиток емоційного інтелекту дає учням навички, які допоможуть їм у школі, навчанні та кар'єрі, а також у звичайному повсякденному житті.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всі аспекти даної проблеми. Тому на перспективу важливо дослідити ключові аспекти формування емоційного інтелекту в онлайн-форматі, під час перебування в укритті, впливу різноманітних факторів на рівень EQ: рівня сімейного достатку, характеру, темпераменту, статі, вікових особливостей, залежність від місця перебування в ході воєнних дій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева І. М. Емоційний інтелект: нерозуміння, що призводить до «зникнення»? *Психологічний журнал*. 2006. № 1. С. 28-32.
2. Андреева І. М. Про історію розвитку поняття «емоційний інтелект». *Питання психології*. 2008. № 5. С. 83-95.
3. Атемасова О. А. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери. Харків: Ранок, 2010. 176 с.
4. Бабиченко Н. Ю., Нечипоренко А. А., Хивренко С. М. НУШ. Ранкові зустрічі. 1 клас. 2 семестр. Х.: Вид. група «Основа», 2018. 144 с.
5. Весна О.Л. Розвиток емоційного інтелекту на уроках музичного мистецтва: методичний посібник. Хмельницький : Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2018. 56 с.
6. Волянюк А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2020. Том 1, № 27. С. 241-245.
7. Голубєва М. В. Психологічні умови та супровід розвитку емоційної креативності студентів педагогічних спеціальностей: авторефер. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.07. 2013. С. 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.dissercat.com/content/psikhologicheskie-usloviya-i-soprovozhdenie-razvitiya-emotsionalnoi-kreativnosti-studentov-p>.
8. Гоулман Д. Емоційний інтелект: пер. з англ. С. Гумецька. Х.: Vivat, 2018. 512 с.
9. Гресь А. Розвиток емоційного інтелекту. 2-ге видання. Х.: Вид. група «Основа», 2020. 96 с.
10. Дерев'янка С. П. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту. *Серія Психологічні науки*. Вісник № 128. 2015. С. 95-99.
11. Державний стандарт початкової загальної освіти 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

12. Діденко Є. О., Кондратюк С. М. Гендерні особливості емоційного інтелекту особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 137-141.
13. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
14. Зарицька В. В. Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи. *Розвиток емоційного інтелекту в контексті компетентнісно спрямованої освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 28 квітня 2011 року. К. 2011. С. 90-95.
15. Зарицька В. В. Теоретико-методологічні основи розвитку емоційного інтелекту у контексті професійної підготовки : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010. 303 с.
16. Зарицька В. В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди). *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2011. Вип. 38. С. 35-53.
17. Казьмірчук Н.С., Жовнич О.В., Стахова І.А. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2020. №61. С.23-30.
18. Калошин В. Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 4. С. 54-63.
19. Кіт Г.Г. Побудова взаємин учителя та учнів в умовах школи І ступеня. *Етичний портрет педагога: історія та сучасність*: матеріали круглого столу (Хмельницький, 27 лютого 2016 року) / Укл. Н.В.Казакова, Н.А.Сівак. Хмельницький: ФОП «О.М.Казаков», 2016. С. 50-52.
20. Кежковска І. Котик Т. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий результат Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2 (51). С. 20-26.

21. Коваль Н., Шпіца Р. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *Педагогічні науки*. 2021. № 11 (99) С. 197- 200.
22. Концепція нової української школи / за заг. ред. М. Грищенка. Київ: Основа, 2016. 40 с.
23. Котик Т. М. Нова Українська Школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально – методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль, Астон, 2020. 192 с.
24. Лелюх-Степанчук О. О. Емоційний інтелект як проблема психологічної науки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 2. С. 83-92.
25. Любчак Л.В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник. 2-е вид. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю, 2012. 150 с.
26. Люсін Д.В. Нова методика виміру емоційного інтелекту: опитувальник ЕМІн. *Психологічна діагностика*. 2006. № 4. С. 3-22.
27. Макаренко Л. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність. К. : Шкільний світ, 2008. 128 с.
28. Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73, Т. 1. С. 128-133.
29. Мельник О. Г. Емоційний інтелект і критичне мислення. *Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. Сер.: Психологія і педагогіка*, 2009. №12. С. 122-131.
30. На допомогу розуму: чого вчить «Емоційний інтелект» Деніела Гоулмана. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.management.com.ua/review/rev972.html?print>
31. +100 надихаючих фраз емоційного інтелекту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.warbletoncouncil.org/frases-de-inteligencia-emocional-7732>.
32. Нова українська школа: poradnik для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібик. К. : ТОВ «Видавничий дім «Пляди», 2017. 206 с.
33. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномена, основні функції : монографія. Київ: Вища школа, 2003. 126 с.

34. Приходько Ю. Розуміти емоції і керувати ними – важливо це для кожної людини. *Учитель початкової школи*. 2019. № 12. С. 6-10.
35. Професійний стандарт «Учитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/P3SOCB3>
36. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2018. № 4 (63). С. 35-42.
37. Савчук Р. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5608>.
38. Санько К.О. Феномен емоційного інтелекту в сучасній психології. *Сучасна психологія: теорія і практика*. 2015. С. 44-45.
39. Сигида С. В. НУШ. Ранкові зустрічі. 2 клас. 2 семестр. Х.: Вид. група «Основа», 2019. 160 с.
40. Сигида С. В. НУШ. Ранкові зустрічі. 3 клас. 2 семестр. Х.: Вид. група «Основа», 2020. 160 с.
41. Сигида С. В. НУШ. Ранкові зустрічі. 4 клас. 2 семестр. Х.: Вид. група «Основа», 2021. 160 с.
42. Сухопара І. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 2 (6 5). С. 296-301.
43. Тест емоційного інтелекту Н. Холла (Тест EQ). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pdau.edu.ua/content/diagnostyka-emociynogo-intelektu-n-holl>
44. Учитель має бути емоційним: як в іспанських школах навчають розуміти почуття. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvitoria.media/experience/uchytel-maye-buty-emotsijnym-yak-v-ispanskyh-shkolah-navchayut-rozumity-pochuttya/>
45. Циганок О. І. Заняття з елементами тренінгу для учнів початкової школи «Розвиток емоційного інтелекту». *Всеосвіта* : веб-сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/zanatta-z-elementami->

[treningu-dla-ucniv-pocatkovoi-skoli-z-rozvitku-emocijnogo-intelektu-370301.html](https://www.researchgate.net/publication/370301)

46. Чапюк Ю. С. Молодший шкільний вік як сенситивний період щодо розвитку креативного мислення дітей. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: Європейський і національний вимір: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Луцьк, 3-5 червня 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 223-227.
47. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuye/>
48. Юркевич В. С. Проблема емоційного інтелекту. *Вісник практичної психології освіти*. 2005. № 3. С. 4-10.
49. Якобсон П.М. Емоційне життя школяра. Х.: Просвітництво, 2006. 217 с.
50. Activités pour développer l'intelligence émotionnelle. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://neuronup.fr/activites-de-neuro-reeducation/activites-de-cognition-sociale/activites-pour-developper-lintelligence-emotionnelle>
51. Bar-On R. Model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*. 2006. № 18. pp. 13-25.
52. Baumrind D. Current patterns of parental authority, 1971. P. 103.
53. Baumrind D. Rearing competent children. *San Francisco: Jossey-Bass Publishers*, 1989. P. 349-378.
54. Demchenko O., Liubchak L., Kit H. Future primary school teachers' training for working with family on establishing humane relationships between parents and children. *New challenges in the development of future specialists : collective monograph*. Universitatea Dunarea de Jos Galați, Romania, 2021. P.229-243. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/Home/Downloads/New%20Challanges%20in%20the%20Development%20of%20F_S-%20coord_Necula%20Gina%20%20reviewers.pdf
55. Demchenko O., Kit G., Holiuk O., Pakhalchuk N., Rodiuk N. Criteria and indicators of formation of humanistic and value attitude of primary schoolchildren

- towards themselves. *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 22th -23th, 2020. P.198-211. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/4887>
56. Dornbusch S. The Relation of Parenting Style to Adolescent School Performance, 1987. P. 1244-1257.
57. Emotional intelligence: how to improve EI in the classroom. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://meteorededucation.com/emotional-intelligence-2/>
58. Esercizi di intelligenza emotiva. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.studiopsicologiarizzi.it/aggiornamenti/esercizi-di-intelligenza-emotiva/>
59. 10 Exercices pour stimuler le développement de l'intelligence émotionnelle des enfants. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/mtpgy>
60. Gottman J. Raising an Emotionally Intelligent Child: The Heart of Parenting. *New York: Simon and Schuster Paperbacks*, 1997. P. 50-52.
61. How to Raise an Emotionally Intelligent Child. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.verywellfamily.com/tips-for-raising-an-emotionally-intelligent-child-4157946>
62. Inteligencja emocjonalna - 5 ćwiczeń na jej poprawę. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pieknoumyslu.com/inteligencja-emocjonalna-poprawa/>
63. Inteligencja emocjonalna – jak ja rozwijać u siebie i innych (teoria, ćwiczenia i książki). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://opsychologii.pl/inteligencja-emocjonalna-jak-ja-rozwijac-u-siebie-i-innych.html>
64. Jennings P. A., Greenberg M. T. The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of educational research*, 2009. № 79. С. 491-525.
65. Kit G. Kształtowanie kultury pedagogicznej rodziców jako priorytet współpracy rodziny i szkoły na Ukrainie. *Rodzina współczesna: portret interdyscyplinarny / pod redakcją naukową Grażyny Szabelskiej, Galiny Tarasenko*. Bydgoszcz:

- Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, 2014, S.463-475.
66. Maccoby E. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction, New York: John Wiley and Sons, 1983. P. 101.
 67. Mayer J.D., Roberts R.D., Barsade S.G. Hyman abilities: emotional intelligence. *Annual Review of Psychology*. 2008. V. 59. pp. 507-536.
 68. Mayer J. Emotional Intelligence: Key Readings on the Mayer and Salovey Model, Miami, Florida: National Professional Resources, Dude Publishing, 2004. 329 c.
 69. Salovey P., Detweiler-Bedell B. T., Mayer J. B. Emotional intelligence. *New York: The Guilford Press*. 2008. pp. 533-547.
 70. Spera C. A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement. *Educational Psychology Review*. 2005. №17. C. 125–146.
 71. 6 Übungen zur entwicklung emotionaler intelligenz bei kindern [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://de.healthy-food-near-me.com/6-exercises-to-develop-emotional-intelligence-in-children/>